

Vymezení role zemědělství v moderní ekonomice EU: makroekonomický, strukturální a regionální aspekt

Petr Zahradník,

*ekonomický konzultant a analytik,
člen Národní ekonomické rady vlády (NERV)*

září 2012

STRUKTURA

1. ZÁKLADNÍ MAKROEKONOMICKÉ CHARAKTERISTIKY ZEMĚDĚLSTVÍ A JEJICH KOMPARACE V RÁMCI EU: AKTUÁLNÍ STAV I VÝVOJ

- pozice sektoru zemědělství na celkové ekonomické aktivitě a její vývoj

2. POHLED NA ZEMĚDĚLSTVÍ OPTIKOU ZMĚNY EKONOMICKÉ STRUKTURY

- zemědělství a proměnlivost ekonomické struktury; relativní ztráta váhy, versus absolutní útlum

3. ZEMĚDĚLSTVÍ, REGIONÁLNÍ ROZVOJ A VENKOV: MULTISEKTOROVÝ PŘÍSTUP (VAZBA NA TURISMUS, KULTURU, POHOSTINSTVÍ)

- potřeba nalézání synergií a vazeb v rámci regionálního rozvoje

4. VÝVOJ POLITIKY NA PODPORU ZEMĚDĚLSTVÍ

- významný zdroj vytváření čisté pozice země vůči Rozpočtu EU

5. POTŘEBA INOVACÍ A KVALITATIVNÍ PROMĚNY REAGUJÍCÍ NA POPTÁVKU

- ač není high-tech odvětvím, i v zemědělství je možné a nutné inovovat

ZÁKLADNÍ MAKROEKONOMICKÉ CHARAKTERISTIKY ZEMĚDĚLSTVÍ A JEJICH KOMPARACE V RÁMCI EU

✓ Klíčové charakteristiky:

- Podíl zemědělství na HDP: od roku 1989 setrvale klesající trend; ještě v roce 2000 3% HDP (včetně lesnictví a rybolovu 4%), v současné době cca 1,8% (včetně lesnictví a rybolovu 2,3%) – je zřejmé, že s ohledem na limity růstu produktivity práce v zemědělství nelze tento podíl v relativním vyjádření zvyšovat – na straně druhé by k poklesu tohoto podílu nemělo docházet na základě absolutního útlumu aktivit zemědělských činností (srovnání kupříkladu s Rakouskem, Bavorskem apod.);
- Podíl zemědělství na celkové zaměstnanosti: rovněž setrvalý pokles z úrovně okolo 5% na počátku minulé dekády na nyníšších cca 2,7% (přibližně 110.000 osob – přibližně pětina stavu roku 1989); značná mzdová disparita oproti průměru komplikuje atraktivnost z pohledu zaměstnanosti – průměrná mzda na úrovni 77% národního průměru

ZÁKLADNÍ MAKROEKONOMICKÉ CHARAKTERISTIKY ZEMĚDĚLSTVÍ A JEJICH KOMPARACE V RÁMCI EU II.

✓ Klíčové charakteristiky:

- Vývoj zemědělské produkce: v čase poměrně značně proměnlivý do roku 2003 s trendem pozvolného poklesu, poté nejednoznačný trend tendující k mírnému nárůstu – 94 mld. Kč ve stálých cenách; doprovázený prohlubujícím se deficitem zahraničního obchodu se zemědělskými komoditami a potravinami (přes 35 mld. Kč; vyvolán rostoucím dovozem masa a masných výrobků na jedné straně a omezením vývozních možností u řady tradičních komodit a výrobků → mimořádně velký potenciál provedení importní substituce, především v segmentu tradičních zemědělských činností a výroby potravin (limitovanost možných nástrojů na JVT EU)
- Vývoj cen zemědělských výrobců: velice volatilní trend oběma směry v porovnání s CPI; +5,4% v roce 2010, pokles o přibližně 25% v roce 2009 – silná citlivost na řadu exogenních a obtížně předvídatelných vlivů
- Vývoj příjmů: zásadní průlom vyvolaný vstupem do EU a napojením na Společnou zemědělskou politiku EU; průměrná roční ztráta sektoru před rokem 2004: 2,1 mld. Kč; průměrný zisk po roce 2004: 7,5 mld. Kč; podíl dotace na čisté přidané hodnotě se zvýšil na 70%

PODÍL ZEMĚDĚLSTVÍ NA HDP V KONTEXTU EU

✓ *Ø EU 27 = 2,2% HDP (vlastní zemědělství), 2,9% včetně lesnictví a rybářství (Eurostat)*

méně než 1,5%	CZ, SK, LUX, GB, SWE
1,5% - 2,0%	FIN, LOT, NĚM, BEL, SLOVIN, PORT
2,0% - 2,5%	IRL, DAN, EST, LIT, POL, RAK, MAĎ, ITA, MAL
2,5% - 3,0%	ŠPA, FRA, NIZ, BUL, KYPR
více než 3%	ŘEC, RUM

PODÍL ZEMĚDĚLSTVÍ NA INVESTICÍCH

- ✓ **Podíl investic do hrubého fixního kapitálu:**
- **Většina členských států EU, včetně České republiky, považuje investice do zemědělství za perspektivní a jejich podíl na celkovém objemu investic je o více než 1 procentní bod vyšší, než podíl zemědělství na HDP;**
- **Země, které nejviditelněji investují do zemědělství v poměru k celkovému objemu investic: Řecko (7%), Litva, Lotyšsko, Dánsko, Estonsko (mezi 4 a 5%); Česká republika 2,3% - tempo růstu zemědělských investic však v ČR počínaje rokem 2009 velmi prudce klesá**

ZEMĚDĚLSTVÍ A ZMĚNA EKONOMICKÉ STRUKTURY

- ✓ **Proces globalizace, provázený silným akcentem na kvalitativně vysoce řádové inovace a aktivity s vysokou přidanou hodnotou, doprovázený snahou o maximální akceleraci hospodářského růstu spojenou se snadnou realokací kapitálu prakticky kdekoli v rámci světové ekonomiky, vystavil těžko překročitelnou překážku váze zemědělské výroby na celkových ekonomických aktivitách;**
- ✓ **Tento obecně akceptovaný trend vývoje vyspělých ekonomik byl v podmínkách zemí střední a východní Evropy ještě dále akcelerován: zásadními změnami vlastnické struktury a jejich vypořádáním; faktickým rozpadem stávajícího maloobchodního trhu a razantním vstupem zahraničních maloobchodních řetězců ve fázi, kdy to nebylo v tuzemském prostředí výsledkem dlouhodobého pozvolného vývoje (tak, jako v Rakousku, Německu, Francii a dalších zemích); silnou tuzemskou poptávkou po dovozu západního spotřebního zboží po desetiletích restrikcí jeho dovozu k nám; velmi zdoluhavým nalézáním konkurenceschopné politiky podpory zemědělství umožňující poskytovat srovnatelný typ podpory; spekulativním chováním některých vlastníků půdy; velmi limitovanou ochotou zemědělců spolupracovat a vytvářet účelové aliance směrem k úspoře sekundárních nákladů i v posílení jejich vyjednávací pozice**

ZEMĚDĚLSTVÍ A ZMĚNA EKONOMICKÉ STRUKTURY II.

- ✓ Zemědělská politika by přesto měla být orientována na to, aby motivovala k využívání každého metru čtverečního půdy pro tento účel;
- ✓ Je tedy cílem, aby relativní váha zemědělských aktivit vůči celkovému HDP již dále neklesala a současně, aby nedocházelo k absolutnímu útlumu objemu činnosti zemědělských podniků (pokles zemědělských podniků, pokles zaměstnanosti v zemědělství, pokles objemu obhospodařované půdy apod.);
- ✓ Příklady zemí a ekonomik, které jsou považovány za strukturálně zdravé, právě akcentují na maximální využití potenciálu půdy, výrobních kapacit a lidí – Rakousko, Švýcarsko, řada německých spolkových zemí, Dánsko, Nizozemsko a další;
- ✓ Nelze patrně předkládat obrat ve vývoji podílu zemědělství na HDP směrem vzhůru (vzhledem k přirozeným limitům, které zemědělství ve vývoji své produktivity vykazuje oproti ostatním odvětvím), je však proveditelné, ba žádoucí cílenou zemědělskou politikou nejen podpořit využitelnost přírodních, výrobních a lidských předpokladů, ale taktéž nabídnout zemědělským výrobcům podpůrné, tržně konformní nástroje zaměřené nejen na vlastní produkci, ale na snadnější a výhodnější pozici v dalších fázích produkčního řetězce směrem ke spotřebiteli

ZEMĚDĚLSTVÍ – REGIONÁLNÍ ROZVOJ – VENKOV: POTŘEBA MULTISEKTOROVÉHO PŘÍSTUPU

- ✓ **Zemědělství i v podmínkách měnící se ekonomické a společenské struktury představuje zásadní stabilizační prvek v ekonomické struktuře venkova; v sídelních jednotkách do 1.000 obyvatel se zemědělství podílí na ekonomické aktivitě v průměru přibližně 20%, na zaměstnanosti téměř 25%**
- **s ohledem na ekonomickou strukturu především obcí a malých sídel je tak nezbytné nalézat odpovídající potřeby rozvoje zemědělství v kontextu s prioritami rozvoje venkova v rámci komplexně pojímaného regionálního rozvoje**
- **konkrétní regionální rozvojová strategie musí umět nalézt vazby mezi zemědělstvím a ostatními odvětvími v rámci příslušného regionu, možnosti jejich propojení například s cestovním ruchem, pohostinstvím, udržováním místních tradic, územním rozvojem, ale taktéž s příslušnými obory zpracovatelského průmyslu (potravinářství, chemický průmysl, textilní a obuvnický průmysl apod.), obchodem a potřebou rozvoje infrastruktury (nejen dopravní, ale například též energetické a environmentální);**
- **výsledkem by měla být matice, identifikující reálné postupy a možnosti tohoto multisektorového přístupu, s identifikací přínosů pro každý prvek, odvětví, aktivitu**

VÝVOJ POLITIK NA PODPORU ZEMĚDĚLSTVÍ

✓ Společná zemědělská politika:

- ✓ Rok 2004 přinesl zásadní změnu v pojetí podpory zemědělství, jež se počínaje finanční perspektivou 2007 – 2013 vyvinul ve čtyři zásadní zdroje pocházející z Rozpočtu EU a formy národní podpory;
- ✓ 1. Přímé platby: 16,2 mld. Kč ze zdrojů EU + 3,7 mld. Kč národní spolufinancování;
- ✓ 2. Program rozvoje venkova: 12,0 mld. Kč EU + 3,5 mld. Kč nár.;
- ✓ 3. Organizace trhu, podpory tržních cen: 480 mil. Kč + 94 mil. Kč
- ✓ 4. OP Rybářství: 129 mil. Kč + 44 mil. Kč

- ✓ 5. Ostatní národní podpora: 7,5 mld. z nár. zdrojů
- ✓ (2010)

VÝVOJ POLITIK NA PODPORU ZEMĚDĚLSTVÍ

✓ Významný příspěvek čisté pozici České republiky:

Kohezní politika EU (Strukturální fondy + Kohezní fond) 65,7%

Zemědělství a rozvoj venkova 31,2%

Vnitřní politiky EU 2,4%

Předvstupní nástroje 0,7%

Zdroj: Ministerstvo financí České republiky

- Příprava na budoucí programovací období:
- Navrhovaná redukce ve výši 9,1%
- Změna váhy mezi přímými platbami a ostatními nástroji podpory (přesun o nárokového principu k projektovému)
- Významné riziko pro tuzemské farmy: capping (zastropování) výše podpory v závislosti na velikosti farmy

POTŘEBA INOVACÍ V ZEMĚDĚLSTVÍ

- ✓ **Prostor pro inovace a reakci na poptávku:**
- ✓ **Rozvoj ekologického a biozemědělství;**
- ✓ **Reakce na zdraví a zdravý životní styl;**
- ✓ **Schopnost prosadit svůj hlas v distribučních a prodejních kanálech, případně pozvolna vytvářet vlastní; posilování role trhů regionálních potravin a zemědělských výrobků; specializované prodejny a výrobní místa**
- ✓ **Specializace a kvalita;**
- ✓ **Úspora nákladů sdílením aktivit a využití společného vlivu v oblasti marketingu a aktivního vlivu na trhu;**
- ✓ **Neulpívání na stereotypch: pozorněji analyzovat vývoj poptávky a pružně se jí přizpůsobit;**
- ✓ **Součinnost s činnostmi vědy, výzkumu a vývoje;**
- ✓ **Zaměření na typické zemědělské produkty pro danou lokalitu vyráběné v moderním hávu;**
- ✓ **Posílení součinnosti a spolupráce s odvětvím cestovního ruchu a stravování;**
- ✓ **Identifikace možností realizace importní substituce**

Děkuji za pozornost

Petr Zahradník

pzahradnik@email.cz